

Soós Anita¹ – Makszim Györgyné dr. Nagy Tímea² – Nagyné dr. Pércsi Kinga³

Kihívások és lehetőségek a KAP új támogatási rendszerében: gazdálkodói attitűdök és alkalmazkodási minták

ÖSSZEFOGLALÁS

A Közös Agrárpolitika (KAP) az EU egyik legfontosabb és legnagyobb költségvetésű szakpolitikája, amely a mezőgazdasági termelés mellett egyre nagyobb hangsúlyt fektet a környezeti és fenntarthatósági célokra. A 2023–2027-es reformban az alaptámogatás mellett kiemelt szerepet kapnak az önkéntes, környezetbarát intézkedések. Magyarország 2023-ban elfogadott Stratégiai Terve ezt az irányt követi, ám a hazai mezőgazdaság kettős szerkezete eltérő alkalmazkodást eredményez. A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a gazdálkodók miként értékelik a reform hatását a fenntartható gyakorlatokra Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében végzett kérdőíves felmérés alapján. Az eredmények szerint az idősebb, magasabb végzettségű és tapasztalt gazdák kedvezőbben ítélik meg a változásokat, míg az üzeméret nem bizonyult meghatározó tényezőnek. A sikeres fenntarthatóság ezért célzott kommunikációt, oktatást és differenciált támogatási politikát igényel.

Kulcsszavak: agrárpolitikai reformok, fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, gazdálkodói attitűdök, környezeti megfelelés, strukturális alkalmazkodás

JEL-kódok: Q01, Q18, Q51, Q57, Q58

BEVEZETÉS

A Közös Agrárpolitika (KAP) 1962-es létrehozása óta az Európai Unió egyik legmeghatározóbb és legköltségesebb szakpolitikája, amely nem csupán a mezőgazdasági termelést, hanem a vidékfejlesztést, a környezetvédelmet és a vidéki társadalom szerkezetét is formálja. A KAP fejlődése az elmúlt évtizedekben a piaci támogatások csökkentésének, a közvetlen kifizetések erősítésének, majd a környezeti és fenntarthatósági célok fokozatos előtérbe kerülésének irányába haladt.

A legutóbbi, 2023–2027-es KAP reform ennek megfelelően olyan támogatási rendszert hozott létre, melyben a gazdálkodók már nemcsak a területeik után járó alaptámogatást kapják meg, hanem olyan önkéntes, környezetbarát intézkedésekért részesülnek támogatásban, mint az agro-ökológiai módszerek, talajkímélő technológiák vagy a biodiverzitást segítő gyakorlatok.

Magyarország 2023-ban elfogadott KAP Stratégiai Terve a hazai mezőgazdaság versenyképességének növelése mellett je-

lentős hangsúlyt helyez a környezeti és klímavédelmi szempontokra. A magyar mezőgazdaság szerkezete azonban kettős: egyrészt jelen vannak a modern, technológiailag fejlett, nagyobb méretű gazdaságok, másrészt a családi gazdaságok széles köre, melyek erőforrásai és alkalmazkodóképessége többnyire korlátozottabb. Emiatt fontos kérdés, hogy a KAP követelményei milyen módon érintik a különböző méretű gazdaságokat, és mennyire képesek ezek az eltérő termelői csoportok a reformhoz való alkalmazkodásra.

A gazdák támogatási döntéseit továbbra is nagyrészt a pénzügyi racionalitás és a jövedelembiztonság mozgatja, míg a környezeti célokhoz való elköteleződés gyakran másodlagos (Giannakis és Bruggeman, 2022; Fehér és Szabó, 2022). A KAP új rendszerében azonban a gazdáknak nem csupán megfelelniük kell a környezeti feltételeknek, hanem aktív szereplőkké is kell válniuk a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok kialakításában. Ez új típusú stratégiai döntéseket és szemléletváltást is megkövetel, aminek megértése a hazai agrárpolitika tervezése szempontjából is kritikus.

Jelen tanulmány célja éppen ezért annak vizsgálata, hogy a magyar mezőgazdasági termelők hogyan érzékelik a KAP reformját, illetve milyen módon értékelik annak fenntarthatósági célrendszerét. A kutatás különösen fókuszál arra, hogy a gazdálkodók szerint a KAP milyen mértékben járul hozzá a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok elterjedéséhez.

A vizsgálat jelentősége kettős: egyrészt empirikus adatokat szolgáltat a hazai agrárpolitikai döntéshozók számára a termelők visszajelzéseiről, másrészt hozzájárul a KAP-reform gyakorlati hatásainak nemzetközi összehasonlító értékeléséhez. A tanulmány eredményei alapján jobban megérthetővé válik, hogy a gazdálkodók mennyire készek alkalmazkodni a fenntarthatósági elvárásokhoz.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A Közös Agrárpolitika (KAP) történeti fejlődése és reformfolyamatai röviden

Az Európai Unió (EU) egyik legrégebbi és legnagyobb költségvetéssel rendelkező szakpolitikája, amely 1962-ben jött létre azzal a céllal, hogy stabilizálja a mezőgazdasági piacokat, biztosítsa a mezőgazdasági jövedelmeket, és támogassa a vidéki területeket (Pe'er et al., 2020). A reformfolyamatokat tekintve különösen meghatározóak voltak az 1992-es MacSharry-reform, az 1999-es Agenda 2000, a 2003-as Fischler-reform, majd az 2013-utáni zöldítés irányába elmozduló átalakulások (Matthews, 2020).

A KAP ST kilenc, az Unió által meghatározott specifikus és egy átfogó célkitűzés köré épül:

¹ PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő, soos.anitaev@gmail.com, Levelező szerző:

² Főiskolai docens, Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, makszim.gyorgyne@nye.hu,

³ Egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő, nagyne.percsi.kinga@uni-mate.hu)

1. táblázat: A Közös Agrárpolitika reformjai

Év	Reform neve	Főbb jellemzők
1992	MacSharry-reform	Árcsökkenések, közvetlen kifizetések bevezetése, területpihenetetés.
1999	Agenda 2000	Kétpilléres rendszer kialakítása, vidékfejlesztés erősítése.
2003	Fischler-reform	Támogatások leválasztása a termeléstől, kölcsönös megfeleltetés.
2008	Health Check	Tejkvóták kivezetése, decoupling kiterjesztése, új kihívások kezelése.
2013	2013 utáni reform	Zöldítés bevezetése, új támogatási struktúra, tagállami rugalmasság.
2023	Új KAP 2023–2027	Nemzeti Stratégiai Tervek, eco-scheme, környezeti célok erősítése.

Forrás: szakirodalom alapján saját szerkesztés

1. ábra: A KAP 10 célkitűzése

Forrás: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance/key-policy-objectives-cap-2023-27_hu

A 2023–27-es programidőszakban a KAP újabb jelentős átalakuláson megy keresztül, amelyben a tagállamok saját Nemzeti Stratégiai Tervüket dolgozzák ki és az első pillérben megjelennek az ún. „eco-schemék” (Heyl, 2021). A reform célja, hogy a korábbi piacorientált támogatás helyett fokozottan figyeljen a környezeti és klíma-célokra, és a tagállamok nagyobb mozgásteret kapjanak saját programjaik kialakításában (Heyl, 2021).

Ugyanakkor a rendszer kritikusaik szerint nem minden tagállamban tükrözte az ambíciók szintjét: például az European Court of Auditors értékelése rámutatott, hogy több ország konzervatív megközelítéssel állt a 2023–27-es időszakra vonatkozó stratégiai tervekhez (Pe’er et al., 2020). Ezek az előzmények fontos keretet adnak a hazai elemzés számára, hisz világossá válik, hogy a KAP nem statikus politika-eszköz, hanem folyamatosan változó rendszer, amelyben a fenntarthatósági célok fokozatosan emelkednek.

A fenntarthatóság és a környezeti intézkedések szerepe a mezőgazdaságban

A KAP legutóbbi reformjai keretében egyre nagyobb hangsúlyt kapott a fenntarthatóság: a „zöldítés” (greening) intézkedésektől eljutottunk az önkéntes ökorendszerekig (eco-schemék), amelyeket a tagállamok választhatnak a közvetlen támogatások mellett (Pe’er et al., 2020). A fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok – mint például a biodiverzitás támogatása, talajkímélő technológiák vagy agro-ökológiai módszerek – nem csupán

környezetvédelmi célokat szolgálnak, hanem hosszú távon a mezőgazdasági rendszerek rezilienciáját is növelik (Doukas, 2024).

Az EUs stratégiai dokumentumok – például az Farm to Fork Strategy és az EU Biodiversity Strategy 2030 – olyan célkitűzéseket fogalmaztak meg, mint a növényvédőszerhasználat 50 %-os csökkentése, az ökológiai gazdálkodás arányának 25 %-ig növelése és a mezőgazdasági területek legalább 10 %-ának természetvédelem céljára történő visszaállítása (Pe’er et al., 2020). Ugyanakkor empirikus vizsgálatok szerint a korábbi agrár-környezetgazdálkodási intézkedések nem vezettek kellő környezeti javuláshoz, részben a nem megfelelő célzás és alacsony támogatási intenzitás miatt (Pe’er et al., 2019).

Emellett a viselkedéstudományi irodalom arra mutat rá, hogy a gazdálkodók környezeti intézkedésekhez való viszonya nem pusztán technikai vagy pénzügyi kérdés: a diszpozicionális (pl. attitűdök), kognitív és szociális tényezők befolyásolják a fenntartható gyakorlatok elfogadását (Dessart et al., 2019). Ez a megközelítés különösen releváns a hazai vizsgálat szempontjából, hiszen a fenntarthatóságot célzó agrárpolitikai eszközöknek a gazdák szemléletmódjával és motivációival is számolniuk kell.

Gazdálkodói attitűdök, adaptáció és támogatási döntések

A mezőgazdasági termelők gazdasági logikája és környezeti célokhoz való viszonya kulcsfontosságú abban, hogy a fenntarthatósági intézkedések milyen mértékben válnak be a gyakorlatban. A gazdálkodói részvétel elsősorban pénzügyi racionalitás (jövedelembiztonság, támogatás) motiválja, míg a környezeti elköteleződés gyakran másodlagos (Giannakis és Bruggeman, 2022). Empirikus tanulmányok kimutatták, hogy a nagyobb, technológiailag fejlettebb gazdaságok magasabb arányban tudnak részt venni az önkéntes környezetvédelmi programokban, míg a kisebb termelők számára az adminisztratív terhek és a technológiai hiány fő akadályt jelentenek (Giannakis és Bruggeman, 2022).

A gazdálkodói döntéshozatal kutatása azt is hangsúlyozza, hogy a végzettség, az információhoz való hozzáférés és a társadalmi hálózatok jelentős szerepet játszanak a fenntartható gyakorlatok adaptációjában (Läpple és Kelley, 2013). Fontos megjegyezni, hogy nem csak a gazdaság struktúrája (pl. méret), hanem a gazdálkodó személyes jellemzői (pl. attitűdök, tapasztalat) is meghatározóak: például a hosszabb szakmai múlttal rendelkező termelők gyakrabban érzékelik a fenntarthatósági reformok pozitív hatását (Brown, 2021).

A hazai kutatások is hasonló mintákat jeleznek: például Magyarországon több mint fele a gazdálkodóknak úgy látja, hogy az „ökorendszerben” való részvétel inkább megfelelési kényszer, és nem arányos a vállalt környezeti kötelezettségekkel (Fehér és Szabó, 2022). Ez rámutat arra, hogy a fenntarthatósági célokat célzó agrárpolitikai eszközök társadalmi elfogadottsága és a tényleges gazdálkodói motivációk közötti különbségek fontosak.

Az irodalmi áttekintés során látható, hogy a KAP reformjainak történeti kontextusa, a fenntarthatósági célok egyre erősödő szerepe, valamint a gazdálkodói adaptáció komplex szabályrendszere teszi lehetővé a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok elterjedésének vizsgálatát. A hazai empirikus vizsgálat szempontjából különösen fontos hangsúlyozni, hogy a struktúra- (pl. üzemméret) mellett az egyéni jellemzők (pl. életkor, végzettség, tapasztalat) is számítanak. Ez az integrált

szemlélet segíti a kutatás kérdéseinek és hipotéziseinek meg-alapozását.

MÓDSZER

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy a Közös Agrárpolitika (KAP) reformjai milyen mértékben járultak hozzá a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok elterjedéséhez, valamint hogy a mezőgazdasági termelők által észlelt hatás milyen összefüggést mutat az egyes demográfiai és gazdálkodási jellemzőikkel. Ehhez kapcsolódóan az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

- H1: A gazdálkodók életkora összefügg a Közös Agrárpolitika (KAP) reformjainak fenntartható gazdálkodási gyakorlatok elterjedésére gyakorolt észlelt hatásával; a fiatalabb gazdálkodók alacsonyabb mértékű javulásról számolnak be, mint az idősebb gazdálkodók.
- H2: Szignifikáns különbség mutatható ki az iskolai végzettség szintje és a KAP reformok fenntartható gazdálkodási gyakorlatokra gyakorolt hatásai között; a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező gazdálkodók nagyobb mértékű javulást érzékelnek, mint az alacsonyabb végzettségűek
- H3: A mezőgazdasági termelők által művelt földterületeik mérete összefügg a KAP reformjainak fenntarthatóságot célzó gyakorlataival; a nagyobb területet művelő gazdálkodók magasabb mértékű javulást érzékelnek, mint a kisebb területtel rendelkezők
- H4: A gazdálkodásban eltöltött évek száma és a Közös Agrárpolitika (KAP) reformjainak fenntartható gazdálkodási gyakorlatokra gyakorolt észlelt hatásai között összefüggés áll fenn; a hosszabb szakmai tapasztalattal rendelkező gazdálkodók magasabb mértékű javulást érzékelnek, mint a kevesebb tapasztalattal rendelkezők.

A hipotézisek alátámasztását kvantitatív, nagymintás kérdőíves adatfelvétel biztosította, amelyet a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei mezőgazdasági termelők körében végeztünk. A kérdőíves kutatás 2024 november és 2025 március között zajlott. A kérdőív tartalmazta többek között a jelen vizsgálathoz szükséges háttérváltozókat, valamint a KAP-reformok fenntarthatósági hatásának megítélésére vonatkozó kérdést.

A kutatás függő változója a válaszadók véleménye arról, hogy a KAP reformjai milyen mértékben javították a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok alkalmazását. Ezt egy ötfokú ordinális skálával mértük (1 = egyáltalán nem javította, 5 = jelentős mértékben javította). A független változók a következők az alábbiak voltak:

- *Életkor* (években megadva, folytonos változó, arány skála).
- *Iskolai végzettség* (kategóriaváltozó: általános, gimnázium, szakiskola/technikum, főiskola/egyetem, egyéb, nominális skála).
- *A gazdálkodó által művelt földterület nagysága* (hektárban, folytonos változó, arány skála).
- *A gazdálkodásban töltött évek száma* (folytonos változó, arány skála).

Mivel a függő változó ordinális mérési szintű, valamint a normalitás és varianciahomogenitás

feltételei nem teljesülnek, a változók közötti kapcsolatok vizsgálatához *nem-parametrikus statisztikai próbákat* alkalmaztunk (Obádovics, 2009).

1. A függő változó és a folytonos független változók (életkor, földterület nagysága, gazdálkodási évek száma) közötti összefüggést *Spearman-féle rangkorrelációval* elemeztük. Ez az eljárás alkalmas ordinális és nem normális eloszlású adatok kapcsolatának feltárására (Hunyadi-Vita, 2008).
2. Az iskolai végzettség kategóriái közötti különbségek vizsgálatára a függő változó tekintetében *Kruskal-Wallis-próba* alkalmaztunk, amely a parametrikus egyutas varianciaanalízis nem-parametrikus alternatívája. Amennyiben a próba szignifikáns különbséget jelzett, *Dunn-féle poszthoc* tesztet alkalmaztunk *Bonferroni-korrekciónal*.

A statisztikai elemzéseket 5%-os szignifikancia szinten végeztük. Az adatelemzés során a Microsoft Excel és az SPSS 29.0 szoftver került alkalmazásra.

EREDMÉNYEK

A gazdálkodói attitűdök nagyobb mintán történő összehasonlítása lehetőséget adott arra, hogy választ kapjunk a KAP reformok eddigi hatásairól.

A kutatás eredményeit a hipotézisek alapján szeretnénk ismertetni. Ez alapján első hipotézisünk a gazdálkodók életkorával és a KAP reformok fenntartható gazdálkodási gyakorlatival függ össze. A Kruskal-Wallis próba szignifikáns különbséget ($p=0,004$; $n=462$) mutatott, ami alapján első hipotézisünk alátámasztást nyert, miszerint az idősebb gazdálkodók magasabb szintű javulásról számolnak be, mint a fiatalabbak.

Az agrárpolitikai intézkedések hatékonyságának megítélése jelentős mértékben függhet a gazdálkodók egyéni jellemzőitől, köztük az iskolai végzettségtől. A magasabb végzettségű termelők gyakran könnyebben hozzáférnek az információkhoz, gyorsabban alkalmaznak innovatív vagy környezettudatos technológiákat, és nagyobb arányban követik a szakpolitikai változásokat.

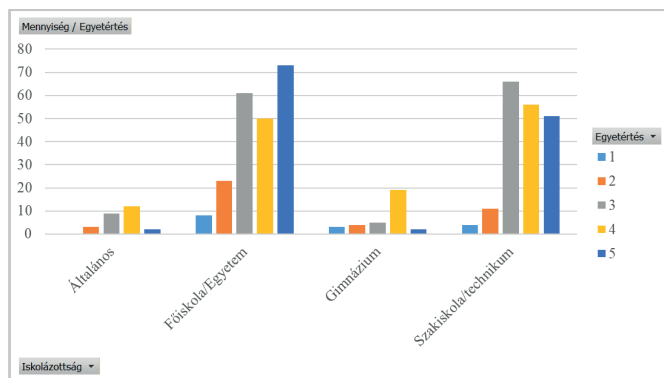
Ezzel a gondolatisággal függ össze második hipotézisünk, melynek alátámasztásához keresztábra-elemzést, Khi-négyzet próbát és Cramer-féle asszociációs együtthatót használtunk. Az elemzés eredménye szignifikáns ($p<0,001$; Cramer's $V=0,168$), gyenge asszociáció, azaz az iskolázottság hatása statisztikailag kimutatható, de a mértéke nem túl erős.

A mezőgazdasági üzemméret gyakran meghatározza a gazdálkodók erőforrásait, beruházási lehetőségeit és az új szakpolitikai követelményekhez való alkalmazkodás képességét.

2. táblázat: Az egyetértés mértéke életkor szerinti megoszlásban

Életkor (év)	Egyetértés mértéke (1–5)					Összesen
	1	2	3	4	5	
18–30	2		1			3
31–45	6	19	58	43	50	176
46–50	2	8	25	13	28	76
51–60		8	25	28	25	86
60–	5	6	32	53	25	121
Összesen	15	41	141	137	128	462

Forrás: saját szerkesztés

2. ábra: Egyetértési arányok képzettségi kategóriák alapján

Forrás: saját szerkesztés

3. táblázat: Statisztikai próba mutatói

Statisztikai próba jellemzői	1. hipotézis	2. hipotézis	3. hipotézis	4. hipotézis
Elemzés (n)	462	462	462	462
Tesztstatisztikai értéke	16,841	39,272	2,617	13,467
Szabadságfok	4	12	4	4
Szignifikáns érték	0,002	<0,001	0,624	0,009

Forrás: saját szerkesztés

Ehhez kapcsolódik harmadik hipotézisünk, miszerint a nagyobb területtel rendelkező gazdálkodók jellemzően fejlettebb technológiai háttérrel, több információval és nagyobb pénzügyi mozgástérrel rendelkeznek, ami elősegítheti a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok gyorsabb vagy hatékonyabb bevezetését. Ebből kiindulva feltételezhető, hogy a Közös Agrárpolitika (KAP) reformjainak fenntarthatóságra irányuló intézkedéseit a nagyobb gazdaságok kedvezőbben értékelik, mivel több eszközzel és motivációval rendelkeznek a változások befogadásához. Alkalmazott módszertanunk – hasonlóan az 1. hipotézishez – Kruskal-Wallis próba. Jelen vizsgálati részben nem tapasztaltunk szignifikáns különbséget ($p=0,624$; $n=462$) a mezőgazdasági méret és a gazdálkodók attitűdjei között, így harmadik hipotézisünk nem igazolódott be.

A gazdálkodásban eltöltött évek száma a szakmai tapasztalat egyik legfontosabb mutatója, amely jelentősen befolyásolhatja a gazdálkodók szemléletét, döntéseit és az agrárpolitikai intézkedésekhez való viszonyulásait. A hosszabb ideje tevékenykedő termelők általában szélesebb körű gyakorlati ismeretekkel és stabilabb gazdálkodási stratégiákkal rendelkeznek, ami érzékenyebbé teheti őket az agrárpolitikai változásokból adódó előnyökre. Ennek alapján feltételezhető, hogy a tapasztaltabb gazdálkodók kedvezőbben értékelik a KAP fenntarthatóságot célzó reformjait, mivel nagyobb rálátással rendelkeznek azok gyakorlati hasznára.

Negyedik hipotézisünk így azt vizsgálja, hogy kimutatható-e összefüggés a gazdálkodói tapasztalat és a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok javulásának észlelése között, valamint hogy a hosszabb tapasztalattal rendelkezők valóban nagyobb mértékű pozitív hatást érzékelnek-e. Ez esetben is a nem-parametrikus Kruskal-Wallis tesztet alkalmaztuk, amely szignifikánsnak ($p=0,009$ bizonyult. Negyedik hipotézisünk igazolást nyert, vagyis a gazdálkodásban eltöltött évek száma hatással van a hozott KAP reformok észlelt hatásaira.

A hipotézisek összesített eredményeit a 3. számú táblázat tartalmazza.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás elsődleges célja annak feltárása volt, hogy a Közös Agrárpolitika (KAP) reformjai miként járultak hozzá a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok elterjedéséhez, valamint hogy a gazdálkodók demográfiai és üzemgazdasági jellemzői mennyiben befolyásolják e reformok hatásainak észlelését. A hazai és nemzetközi szakirodalom hangsúlyozza, hogy a fenntarthatósági intézkedések társadalmi elfogadottsága döntő szerepet játszik a szakpolitikai eszközök eredményességében (Dwyer et al., 2007; Pe'er et al., 2020). Kutatásunk eredményei megerősítik ezt az összefüggést, és rávilágítanak arra, hogy a gazdálkodók megítélései jelentős különbségeket mutatnak az életkor, az iskolai végzettség és a szakmai tapasztalat függvényében.

Az életkor szerepe a KAP-reformok megítélésében

Az eredmények alapján az idősebb gazdálkodók szignifikánsan pozitívabban értékelték a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok terén bekövetkezett javulást, mint fiatalabb társaik. Ez összhangban áll több nemzetközi kutatás megállapításaival, amelyek szerint az idősebb termelők gyakran stabilabb gazdálkodási stratégiákkal, nagyobb intézményi tapasztalattal és a szakpolitikai változások iránt nagyobb érzékenységgel rendelkeznek (Garforth et al., 2013; Burton, 2014).

Ugyanakkor a fiatalabb gazdálkodók gyakran innovatívabban, de eltérő elvárásokkal viszonyulnak a támogatási rendszerekhez, ami magyarázhatja a KAP-reformok hatásainak alacsonyabb szintű észlelését. A szakirodalom szerint a fiatal termelők inkább a digitalizációt és a piaci rugalmasságot értékelik, mintsem a támogatásokhoz kötött környezetvédelmi feltételeket (European Commission, 2021).

Az iskolai végzettség hatása a fenntarthatósági megítélésekre

A második hipotézis alátámasztása, miszerint a magasabban képzett gazdálkodók kedvezőbben ítélik meg a KAP fenntarthatósági intézkedéseit, jól illeszkedik a korábbi empirikus eredményekhez. Több kutatás rámutatott, hogy az iskolázottság növeli az információhoz való hozzáférést, elősegíti az innovációs készséget és a környezetbarát technológiák befogadását (Genius et al., 2006; Läßle és Kelley, 2013).

A gyenge, de szignifikáns kapcsolat azt jelzi, hogy bár az oktatás hatással van a reformok észlelésére, annak mértéke korlátozott. Ez valószínűleg abból ered, hogy a fenntarthatósági intézkedések tartalma – például az agrár-ökológiai követelmények – sok tekintetben függetlenek az iskolai végzettségtől, és inkább gyakorlati gazdálkodási döntésekben jelennek meg (Pe'er et al., 2019).

Az üzemméret észlelt hatásainak hiánya

A harmadik hipotézis – amely szerint a nagyobb területtel rendelkező gazdálkodók kedvezőbben értékelik a KAP reformjainak hatásait – nem nyert alátámasztást. Ez meglepő eredménynek tekinthető, mivel az üzemméretet gyakran a beruházási kapacitások és az alkalmazkodóképesség egyik kulcsindikátorként említi a szakirodalom (Latruffe és Piet, 2014).

Eredményeink arra utalnak, hogy a fenntarthatósági elvárások teljesítése – például a környezeti előírások betartása

vagy az agro-ökológiai intézkedések alkalmazása – a gyakorlatban hasonló mértékben érinti a kis és nagy gazdaságokat. Ez egybecseng azzal az európai értékeléssel, amely szerint a KAP új „zöld” elemei minden üzemre egységes szabályozást alkalmaznak, és nem differenciálnak teljesítőképesség szerint (European Court of Auditors, 2022).

A szakmai tapasztalat, mint meghatározó tényező

A negyedik hipotézis igazolása fontos következtetésre mutat rá: a hosszabb ideje gazdálkodók szignifikánsan pozitívabban látják a KAP fenntarthatósági hatásait. A szakirodalom szerint a tapasztalt gazdálkodók stabilabb technológiai és gazdálkodási repertoárral rendelkeznek, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy a reformok előnyeit jobban kiaknázzák (Cowan et al., 2020).

A tapasztalat ezenkívül hozzájárulhat ahhoz is, hogy a gazdálkodók nagyobb bizalommal és elfogadással viszonyuljanak a szakpolitikai intézkedésekhez, ami pozitívabb benyomásokat eredményez (Burton, 2014).

A kutatás eredményei megerősítik, hogy a KAP fenntarthatósági reformjainak megítélése többdimenziós folyamat, amelyet demográfiai, oktatási és tapasztalati tényezők egyaránt befolyásolnak.

Három hipotézis alátámasztást nyert (életkor, iskolai végzettség, tapasztalat), míg egy nem (üzemméret).

Ez arra utal, hogy a fenntarthatósági szabályozások és támogatási feltételek társadalmi elfogadottsága elsősorban az egyéni jellemzőkkel, és nem az üzemstruktúrával függ össze.

A döntéshozók számára a kutatás legfontosabb üzenete, hogy a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok elterjedése érdekében célzott kommunikációra, képzésre és differenciált támogatási eszközökre van szükség, különösen a fiatalabb és alacsonyabb végzettségű gazdálkodók körében.

A fenntarthatóságra irányuló szakpolitikai intézkedések akkor lehetnek igazán hatékonyak, ha figyelembe veszik a gazdálkodói csoportok sajátosságait és eltérő adaptációs képességét – ezt erősítik meg korábbi kutatások (Pe'er et al., 2020; Dwyer et al., 2007), és jelen elemzés eredményei is.

IRODALMI FELDOLGOZÁS

BROWN, C. (2021): *Farmers' experience and environmental behaviour: Understanding long-term adaptation pathways*. Journal of Rural Studies, 88, 41–52. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.10.004>

BURTON, R. J. F. (2014): *The influence of farmer demographic characteristics on environmental behaviour: A review*. Journal of Environmental Management, 135, 19–26. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.12.005>

COWAN, J. – CRANFIELD, J. – DEATON, B. (2020): *Understanding farmers' adoption of environmental best management practices: The role of experience and farm structure*. Land Use Policy, 99, 104857. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104857>

DESSART, F. J. – BARREIRO-HURLÉ, J. – VAN BAVEL, R. (2019): *Behavioural factors affecting the adoption of sustainable farming practices: A policy-oriented review*. European Review of Agricultural Economics, 46(3), 417–471. <https://doi.org/10.1093/erae/jbz019>

DOUKAS, D. (2024): *Agroecological innovations and climate-smart agricultural transitions in Europe*. Sustainability, 16(2), 1–16. <https://doi.org/10.3390/su16020723>

DWYER, J. – BALDOCK, D. – BEAUFOY, G. – BENNETT, H. – LOWE, P. – WARD, N. (2007): *Evaluation of agrienvironment schemes in Europe*. Journal of Environmental Planning and Management, 50(2), 177–199.

EUROPEAN COMMISSION. (2021): *Young farmers in the EU — Structural and economic characteristics*. Publications Office of the European Union.

EUROPEAN COURT OF AUDITORS. (2022): *Special Report: CAP and climate—Half of EU climate spending but farm emissions are not decreasing*. Publications Office of the EU.

FEHÉR, A. – SZABÓ, G. G. (2022): *Challenges of the new CAP green architecture in Hungary*. Studies in Agricultural Economics, 124(2), 103–112

GARFORTH, C. – FERNÁNDEZ, M. – FOSTER, M. (2013): *Farmers' motivations and the adoption of agricultural innovation*. Agricultural Systems, 115, 11–22. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2012.08.003>

GENIUS, M. – KOUNDOURI, P. – NAUGES, C. – TZOUVELEKAS, V. (2006): *Information transmission in irrigation technology adoption and diffusion: Social learning, extension services, and spatial effects*. American Journal of Agricultural Economics, 88(3), 583–598. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8276.2006.00873.x>

GIANNAKIS, E. – BRUGGEMAN, A. (2022): *The highly variable economic performance of European agriculture*. Land Use Policy, 112, Article 105822. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105822>

HEYL, K. (2021): *The governance of eco-schemes in the new CAP: Opportunities and risks*. Review of European, Comparative & International Environmental Law, 30(3), 361–372. <https://doi.org/10.1111/reel.12351>

HUNYADI, LÁSZLÓ – VITA, LÁSZLÓ (2008): *Statisztika I*. Aula Kiadó, 178-180. p. ISBN: 978-963-9698-23-9

LÄPPLE, D. – KELLEY, H. (2013): *Understanding the uptake of organic farming: Accounting for heterogeneities among Irish farmers*. Ecological Economics, 88, 11–19. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.12.025>

LATRUFFE, L. – PIET, L. (2014): *Does farm size really matter? Production diversity and environmental sustainability in French agriculture*. Ecological Economics, 102, 113–121. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.03.013>

MATTHEWS, A. (2020): *The CAP and the environment: Can the post-2020 reform deliver?* EuroChoices, 19(2), 20–27.

OBÁDOVICS, J. GYULA (2009): *Valószínűségszámítás és matematikai statisztika*. Scolar Kiadó, 222-203. p. ISBN: 978-963-244-067-5

PE'ER, G. – BONN, A. – BRUELHEIDE, H., ET AL. (2019): *Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges*. People and Nature, 1(2), 316–323.

PE'ER, G. – ZINNGREBE, Y. – MOREIRA, F., ET AL. (2020): *A greener path for the EU Common Agricultural Policy*. Science, 365(6452), 449–451. <https://doi.org/10.1126/science.aax3146>
https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance/key-policy-objectives-cap-2023-27_hu